

17.

Bölüm

COVID-19 PANDEMİSİNDE ADLİ TIP

Neva DANIŞKAN SATALOĞLU¹

1. COVID-19 pandemisinde otopsi nasıl uygulanmalıdır?
2. COVID-19 enfeksiyonu nedeniyle ölenlerin otopsi bulguları nelerdir?
3. COVID-19 enfeksiyonu nedeniyle ölenlerin defin ve nakil işlemleri nasıl olmalıdır?
4. COVID-19 pandemisinin hekimler açısından hukuki sonuçları nelerdir?

GİRİŞ

Aralık 2019 tarihinde, ilk olarak Çin’de görülen SARS Cov-2 virüsünün neden olduğu COVID-19 enfeksiyonu, tüm dünyada ve ülkemizde hızla yayılarak ciddi sağlık sorunları ve ölümlerle seyreden bir pandemiye neden olmuştur. Yeni bir patojen olması nedeniyle SARS-CoV-2 ile enfekte hastalarda ölüm nedenleri ve patolojik özellikleri hakkındaki bilgiler kısıtlıdır (1). Bu kısıtlı bilgiler, pek çok alanda olduğu gibi adli tıp uygulamalarında da yeni sorunlara yol açmıştır. Örneğin adli bir COVID-19 ölüm vakasında, otopsi kararının nasıl verileceği, otopsi işlemlerinin nasıl olacağı, adli tıp çalışanlarının enfeksiyondan nasıl korunacağı ve defin işlemlerinin ne şekilde yapılacağı halen tartışma konusudur. Konuyla ilgili olarak başta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) olmak üzere çeşitli kurumlar, kuruluşlar ve meslek örgütleri, hızla algoritmalar içeren rehberler yayınlamıştır. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı’nın bilgilendirme sayfasında yer verdiği yayınların (<https://COVID19bilgi.saglik.gov.tr/tr/>) yanı sıra, Adli Tıp Kurumu tarafından hazırlanmış “COVID-19 Otopsi Talimatı” (2) ve Adli Tıp Uzmanları

¹ Uzm. Dr. Neva DANIŞKAN SATALOĞLU, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Adli Tıp Bölümü nevaniskan@gmail.com

SONUÇ

Milyonlarca insanın yaşam şeklini önemli ölçüde değiştiren COVID-19 enfeksiyonunu tanıma, etkilerini anlama, uygun tanı ve tedavi yöntemlerini geliştirme yolunda, bilim insanları çalışmalarını sürdürmektedir. Modern tıbbın otopsi temelinde yükselerek günümüze geldiğini düşünürsek, COVID-19 enfeksiyonu nedeniyle ölenlere yapılacak tıbbi otopsilerden elde edilen veriler, hastalığın insan bedeni üzerindeki etkilerini anlamamızda yol gösterici olacaktır. Bu amaca ulaşmak için, laboratuvar ve görüntüleme yöntemleri ile beraber tam otopsi çalışmalarına ve bu çalışmalarda görev alacak hekim, adli tıp teknikeri ve morg personeli için güvenli çalışma ortamına ihtiyaç vardır. COVID-19 pandemisi rutin adli tıp uygulamalarında da aksaklıklara yol açtığından negatif basınçlı otopsi salonlarının ülkemiz genelinde yaygınlaştırılması son derece elzemdir.

KAYNAKLAR

1. Wichmann D, Sperhake J P, Lütgehetmann M, et al. Autopsy Findings and Venous Thromboembolism in Patients With COVID-19: A Prospective Cohort Study. *Ann Intern Med.* 2020; 173 (4): 268-277. doi:10.7326/M20-2003
2. Adli Tıp Kurumu (2020). Morg İhtisas Dairesi COVID-19 Otopsi Talimatı. (29.11.2020 tarihinde <https://www.atud.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/ATK-Morg-%C4%B0htisas-Dairesi-COVID-19-Otopsi-Talimat%C4%B1.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
3. Adli Tıp Uzmanları Derneği (2020). Postmortem Adli Tıp Uygulamalarında Görev Alanlar İçin COVID-19 Bilgilendirme Rehberi. (29.11.2020 tarihinde <https://www.atud.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/ATUD-PostmortemCOVID-19-Rehber.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
4. Edler C, Schröder A S, Aepfelbacher M et al. Dying with SARS-CoV-2 infection-an autopsy study of the first consecutive 80 cases in Hamburg, Germany. *Int J Legal Med.* 134 (4): 1275-1284. doi:10.1007/s00414-020-02317-w
5. Sapino A, Facchetti F, Bonoldi E et al. The autopsy debate during the COVID-19 emergency: the Italian experience. *Virchows Archiv*, 476(6), 821–823. doi.org/10.1007/s00428-020-02828-2
6. Ersoy G, Toprak S. (2011). Güncel durumu ile hukuki ve tıbbi açıdan otopsi süreci. Sermet Koç, Muhammet Can (Ed.), Birinci Basamakta Adli Tıp içinde (140-157). İstanbul: İstanbul Tabip Odası.
7. Soysal Z, Eke SM, Çağdır AS. (1999) . Adli Otopsi. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi
8. TC Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2020). Umumi Hıfzısıhha Kanunu. (29.11.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
9. TC Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2020) Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği. (21.11.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.85319.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
10. TC Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2020) Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun. (21.11.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2238.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
11. Fox S E, Akmatbekov A, Harbert J L, et al. Pulmonary and cardiac pathology in African American patients with COVID-19: an autopsy series from New Orleans. *The Lancet Respiratory Medicine*, 8(7), 681-686. doi.org/10.1016/S2213-2600(20)30243-5

12. Barton L M, Duval E J, Stroberg E et al. COVID-19 Autopsies, Oklahoma, USA. *American journal of clinical pathology*, 153(6), 725–733. <https://doi.org/10.1093/ajcp/aqaa062>
13. Carsana L, Sonzogni A, Nasr A et al. Pulmonary post-mortem findings in a large series of COVID-19 cases from northern Italy: a two-centre descriptive study. *Lancet Infect Dis*, 20(10), 1135–1140. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30434-5](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30434-5)
14. Menter T, Haslbauer J D, Nienhold R et al. Post-mortem examination of COVID-19 patients reveals diffuse alveolar damage with severe capillary congestion and variegated findings of lungs and other organs suggesting vascular dysfunction. *Histopathology*, 77(2), 198–209. <https://doi.org/10.1111/his>.
15. Rapkiewicz A V, Mai X, Carsons S E et al. Megakaryocytes and platelet-fibrin thrombi characterize multi-organ thrombosis at autopsy in COVID-19: a case series. *E ClinicalMedicine*, (24), 100434. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2020.100434>
16. Lindner D, Fitzek A, Bräuninger H et al. Association of Cardiac Infection With SARS-CoV-2 in Confirmed COVID-19 Autopsy Cases. *JAMA Cardiol*. 5(11), 1281–1285. doi:10.1001/jama-cardio.2020.3551
17. Liang T (ed) (2020). Handbook of COVID-19 Prevention and Treatment China. (29.11.2020 tarihinde https://COVID-19.conacyt.mx/jspui/bitstream/1000/25/1/Handbook_of_COVID_19_Prevention_en_Mobile.pdf adresinden ulaşılmıştır.)
18. T.C Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020). COVID-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) (Bilim Kurulu Çalışması) Morg ve Defin Hizmetleri. (29.11.2020 tarihinde <https://COVID19.saglik.gov.tr/Eklen-ti/37704/0/COVID-19rehberimorgvedefinhizmetleripdf.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
19. WHO (2020). International guidelines for certification and classification (coding) of COVID-19 as cause of death. (29.11.2020 tarihinde https://www.who.int/classifications/icd/Guidelines_Cause_of_Death_COVID-19-20200420-EN.pdf?ua=1 adresinden ulaşılmıştır)
20. Health and Safety Executive (2013). The Approved List of Biological Agents. (29.11.2020 tarihinde www.hse.gov.uk/pubns/misc208.pdf adresinden ulaşılmıştır)
21. Osborn M, Lucas S, Stewart R et al. (2020). Briefing on COVID-19. Autopsy practice relating to possible cases of COVID-19 (2019-nCov, novel corona virus from China 2019/ 2020). London: *The Royal College of pathologists*. (22.11.2020 tarihinde <https://www.rcpath.org/uploads/assets/d5e28baf-5789-4b0f-acecfe370eee6223/fe8fa85a-f004-4a0c-81ee4b2b9cd12cbf/Briefing-on-COVID-19-autopsy-Feb-2020.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
22. H. Nishiura, T. Kobayashi, A. Suzuki et al. Estimation of the asymptomatic ratio of novel corona virus infections (COVID-19). *Int J Infect Dis*. (94), 154–155. doi.org/10.1016/j.ijid.2020.03.020
23. Wu Z, McGoogan J M. Characteristics of and Important Lessons From the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in China: Summary of a Report of 72 314 Cases From the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *JAMA*, 323(13), 1239–1242. doi:10.1001/jama.2020.2648
24. Hanley B , Lucas S B , Youd E et al. Autopsy in suspected COVID-19 cases. *J Clin Pathol*. 2020 (73) 239–242. Doi:10.1136/jclinpath-2020-206522
25. Bacaksız P, Ergöner E. Hekimin yasal sorumlulukları ve COVID-19 süreci. *Türkiye Klinikleri COVID – 19*, 18 (1) 57- 64.
26. Yıldız A, Gürpınar SS, Baydar ÇL. COVID-19 pandemisi sürecinde klinik uygulamalar ve adli tıp. *Türkiye Klinikleri COVID – 19*, 18 (1) 13-17.
27. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). Elektif İşlemlerin Ertelenmesi ve Diğer Alınacak Tedbirler. (29.11.2020 tarihinde <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklen-ti/101548,elektif-islemlerin-eeka89ede01-39cc-4673-b752-69311ab4184dpdf.pdf?0> adresinden ulaşılmıştır.)
28. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2020). Tıbbi kötü uygulamaya ilişkin zorunlu mali sorumluluk sigortasında kurum katkısına ilişkin usul ve esaslara dair tebliğ (2010/1)'de değişiklik yapılmasına dair tebliğ. (29.11.2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2020/05/20200523-17.htm> adresinden ulaşılmıştır)